

НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ NON-FORMAL AND INFORMAL ADULT EDUCATION IN UKRAINE

У публікації авторами висвітлені педагогічні можливості формального та інформального навчання в освіті дорослих. Встановлено, що система освіти дорослих повинна забезпечувати своєчасну підготовку до глобальних викликів та відповідати сучасним вимогам, повинна враховувати різні світогляди, альтернативні системи знань та використовувати нові можливості науки і техніки, зокрема досягнення нейронауки та цифрових технологій. Зазначено, що освіта дорослих в Україні набуває все більшого значення в сучасному суспільстві. Сучасні тенденції суспільної трансформації та розвитку потребують незалежної, самодостатньої особистості, яка володіє високим інтелектом, силою волі, здатна ефективно та гнучко адаптуватися в суспільному просторі, що динамічно змінюється.

Зазначено, що особливої актуальності в цьому контексті набуває реформування системи освіти та організації викладацької діяльності. Освіта дорослих покликана задовольнити потребу сучасного слухача для створення персоналізованого, адаптивного та індивідуального підходу в процесі навчання та обрання дидактичних матеріалів (аудіовізуальних, відео чи графічних).

Для розкриття поставленої мети, авторами було проведено опитування під час проходження III Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2023»: пріоритетні напрями глобалізаційних змін у квітні 2023 року. Опитування стосувалося виявлення причин підвищення зацікавленості неформальною та інформальною освітою дорослих під час кризових ситуацій: пандемії та війни в Україні, яку розпочала російська федерація в лютому 2022 року. Всього взяло участь 112 респондентів: аспірантів, студентів-магістрантів, педагогів, викладачів та науково-педагогічних співробітників.

В результаті дослідження встановлено, що переважна більшість респондентів вважає, що за останні 4 роки збільшився рівень використання неформальної освіти; встановлені причини, які на думку респондентів спонукають здобувачів звертатись до неформальної та інформальної освіти.

Ключові слова: освіта дорослих, неперервна освіта, компетентність, методи навчання, цифровізація, інформальна освіта.

In the publication, the authors highlight the pedagogical possibilities of formal and informal learning in adult education. It is established that the adult education system should provide timely preparation for global challenges and meet modern requirements, should take into account different worldviews, alternative knowledge systems and use new opportunities of science and technology, in particular the achievements of neuroscience and digital technologies. It is noted that adult education in Ukraine is becoming increasingly important in modern society. Modern trends in social transformation and development require an independent, self-sufficient personality with high intelligence, willpower, and the ability to adapt effectively and flexibly in a dynamically changing social space.

It is noted that reforming the education system and the organization of teaching activities is of particular relevance in this context. Adult education is designed to meet the needs of the modern learner to create a personalized, adaptive and individual approach in the learning process and the choice of didactic materials (audiovisual, video or graphic).

To achieve this goal, the authors conducted a survey during the III International Scientific and Practical Conference of Higher Education Students and Young Scientists «Science and Youth – 2023: Priority Areas of Globalization Changes» in April 2023. The survey was aimed at identifying the reasons for the increased interest in non-formal and informal adult education during crisis situations: the pandemic and the war in Ukraine, which was launched by the Russian Federation in February 2022. A total of 112 respondents took part in the survey: postgraduate students, teachers, lecturers, and research and teaching staff.

The study found that the overwhelming majority of respondents believe that the use of non-formal education has increased over the past 4 years; the reasons that, in the opinion of respondents, encourage applicants to seek non-formal and informal education are established.

Key words: adult education, continuing education, competence, teaching methods, digitalization, informal education.

УДК 374.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.32>

Романишин Ю.Л.,

докт. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Бохонько Є.О.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри технологічної
та професійної освіти і декоративного
мистецтва
Хмельницького національного
університету

Мостович А.М.,

викладач I категорії
Київського фахового коледжу зв'язку

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В Україні на сучасному етапі існує нагальна потреба у розробці теоретично обґрунтованих, практично значущих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти дорослих. На початку 21 століття зростає значення освіти дорослих як невід'ємної складової освіти впродовж життя. Її розвиток пов'язаний із соціальними, психологічними, педагогічними, науково-технічними, економічними, технологічними чинниками розвитку світової економіки [6]. Однією з найсуттєвіших проблем становлення системи неперервної освіти є подолання стереотипу про незначущість неформальної та інформальної

освіти. Необхідно проаналізувати діяльність існуючої сфери нетрадиційних видів і форм освіти дорослих в масштабах країни. Це дозволить виявити специфіку неформальної пізнавальної та освітньої діяльності різних контингентів дорослих, мотиваційні особливості та механізми самоорганізації цієї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми освіти дорослих в умовах неформальної та інформальної освіти розглядають такі зарубіжні та українські дослідники, як С. Вернер, С. Хоул, Д. Кемпбел, Н. Ничкало, В. Даниленко, Т. Сорочан, С. Болтівець, Л. Карташова. Теоретико-методологічні засади освіти дорослих у системі

неперервної освіти досліджували С. Архипова, О. Аніщенко, С. Прийма та ін.; андрагогічні засади післядипломної професійної освіти можна знайти в працях В.Олійника, Н.Протасової, В.Пуцова та ін.; особливості та технології навчання дорослих – А. Дубасенюк, А.Вербицький. Проте, на нашу думку, незважаючи на достатню кількість досліджень, не вистачає системного та наукового аналізу розвитку освіти дорослих в умовах сьогоденних кризових ситуацій.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати важливість неформального та інформального навчання дорослих; дослідити причини підвищення зацікавленості неформальною освітою дорослими здобувачами в кризових ситуаціях сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування цифрових та онлайн-технологій сприяло суспільним потрясінням. Це також змінило динаміку індустрії освіти, дозволивши їй вплинути на зростання цифровізації, яка стала переломним моментом у промисловій революції 4.0. Оскільки сьогodнішній навчальний матеріал відносно доступний для отримання через відео на вимогу в Інтернеті, наявність неформальної та інформальної освіти починає набирати популярності. У Рекомендаціях ЮНЕСКО щодо навчання й освіти дорослих, в 2015 році визначено, що навчання і освіта дорослих є ключовими компонентами навчання впродовж життя [1]. В січні 2023 року зроблено черговий важливий крок на шляху законодавчого врегулювання системи освіти дорослих: на засіданні Верховної Ради України розглянуто та прийнято у першому читанні проєкт Закону України «Про освіту дорослих» (реєстраційний № 7039). Освіта дорослих спрямована на реалізацію права дорослих на освіту впродовж життя з урахуванням їхніх особистих потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки. Під час підготовки проєкту Закону враховано досвід і основні рекомендації Європейського Союзу з питань розвитку освіти впродовж життя, освіти дорослих та вітчизняні напрацювання та дослідження з цього питання, зокрема дослідження «Державна політика у сфері освіти дорослих». Законопроєкт пропонує нову ідеологію освіти дорослих, що передбачає реіндустріалізацію цієї системи [1]. Європейські країни вже понад десять років успішно розвивають систему освіти дорослих як складову освіти впродовж життя. Реформи стосуються законодавчої бази європейських країн, системи середньої, спеціальної та вищої освіти, переосмислення ролі та значення викладача, адаптації форм і методів навчання. Освіта упродовж життя може розглядатися як навчання, тривалість якого дорівнює тривалості життя людини. Однак, людина змінюється та по-різному піддається навчанню, тому система освіти має бути досить гнучкою. Сьогodні розрізняють не лише середню та додаткову освіту,

але і формальну, неформальну, інформальну [4]. Законопроєкт про освіту дорослих пропонує наступне визначення цього поняття: освіта дорослих – це освіта, яку здобуває доросла людина для особистого і професійного розвитку, адаптації до соціальних, економічних та суспільних змін.

Дослідимо поняття «неформальна» та «інформальна» освіта. Неформальна освіта – вид освіти, що уособлює організовані провайдером освітні послуги через навчальну діяльність здобувачів освіти, яка не передбачає присудження визначених державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти. Може завершуватися присвоєнням професійних або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Неформальна освіта є додатковою та альтернативною щодо формальної освіти у структурі навчання впродовж життя [5]. В Україні неформальна освіта включає в себе індивідуальні заняття під керівництвом тренерів або тьюторів, тренінги та короткострокові курси, які переслідують практичні короткострокові цілі. Неформальна освіта не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень для учасників, часто не обмежена часовими рамками. У цьому секторі найчастіше використовуються інноваційні підходи, інноваційні методики та технології навчання.

Національний інститут стратегічних досліджень України зазначає, що неформальна освіта – це загальний термін для позначення освіти поза стандартним освітнім середовищем – індивідуальної пізнавальної діяльності, що супроводжує повсякденне життя, реалізується шляхом власної активності індивідів у культурно-освітньому середовищі [2].

Інформальна освіта (самоосвіта) – вид освіти, що передбачає самоорганізоване здобуття людиною певних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з громадською, професійною та іншими активностями, родиною, дозвіллям тощо.

Враховуючи зростаюче значення неформальної та інформальної освіти в українському суспільстві, авторами було детально проаналізовано ці складові системи освіти впродовж життя. Сучасна сфера неформальної освіти є різноманітною і представлена різними суб'єктами, які переслідують різні цілі, використовують різні підходи для досягнення цих цілей та керуються різними принципами. Тривалий час заклади неформальної освіти не визнавалися як заклади формальної освіти, а їхні програми, як правило, не фінансуються на державному рівні і не розглядаються як частина структури сучасної української системи освіти.

Варто зазначити, що одним з факторів, що активно впливає на поширення неформальної освіти в Україні, є формування нового типу замовлення, нових вимог до результатів навчання,

виховання та розвитку особистості. Для нашого суспільства, яке перебуває у стані перехідної кризи, особливого значення набуває система громадянської та суспільно-політичної освіти дорослих, розвиток якої відбувається в системі неформальної освіти [6].

Проаналізувавши дослідження [3, 4, 6], автори встановили, що зміни в системі загальної освіти, в тому числі в освіті дорослих, відбуваються під впливом певних чинників, тобто відповідних причин або рушійних сил того чи іншого процесу. До основних чинників, що впливають на становлення, формування та розвиток системи освіти дорослих, належать: нормативно-правове забезпечення, рівень професіоналізму та кваліфікації науково-педагогічних кадрів, матеріально-технічне забезпечення освітнього середовища, впровадження інноваційних технологій розвитку освітнього середовища.

З метою запровадження ефективної освітньої політики для системи освіти дорослих в Україні, співпраця з міжнародними організаціями є важлива. Не менш важливим аспектом ефективного розвитку освіти дорослих в Україні є співпраця між органами державної влади та громадськими організаціями, а також популяризація навчання впродовж життя як на національному, так і на регіональному рівнях.

Для розкриття поставленої мети, авторами було проведено опитування під час проходження III Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2023»: пріоритетні напрями глобалізаційних змін у квітні 2023 року. Опитування стосувалось виявлення причин підвищення зацікавленості неформальною та інформальною освітою під час кризових ситуацій: пандемії та війни в Україні, яку розпочала російська федерація в лютому 2022 року. Всього взяло участь 112 респондентів:

аспірантів (20%), педагогів, викладачів та науково-педагогічних співробітників (80%) віком від 21–65 років, з яких 66% жінок та 34% чоловіки.

Як можна стверджувати з проведеного опитування, 75% респондентів вважають, що неформальне та 90% – інформальне (самоосвіта) навчання підвищилось в період кризи останніх 4 років; 68% респондентів самі навчалися в цей період неформально чи інформально.

Наступним етапом дослідження стало визначення по 5-бальній шкалі Лайкерта тверджень щодо ймовірних причин підвищення неформальної та інформальної освіти. Пункти опитувальника є простими ствердженнями, які респондентам потрібно було оцінити, виходячи зі свого уявлення:

1. Повністю не згоден.
2. Не згоден.
3. Десь посередині.
4. Згоден.
5. Повністю згоден.

Проаналізувавши дослідження автори отримали наступні результати:

– проблеми в формальній освіті спонукали до пошуків неформальної (повністю згоден – 35%, згоден – 25%, десь посередині – 20%, не згоден – 15%, повністю не згоден – 10%);

– неформальна та інформальна освіта покращує якість життя (повністю згоден – 20%, згоден – 15%, десь посередині – 50%, не згоден – 5%, повністю не згоден – 10%);

– сприяє підвищенню самооцінки (повністю згоден – 25%, згоден – 25%, десь посередині – 35%, не згоден – 10%, повністю не згоден – 5%);

– висока доступність неформальної/інформальної освіти (повністю згоден – 25%, згоден – 30%, десь посередині – 40%, не згоден – 5%, повністю не згоден – 0%);

– необхідність по роботі, наприклад для підвищення кваліфікації (повністю згоден – 25%, зго-

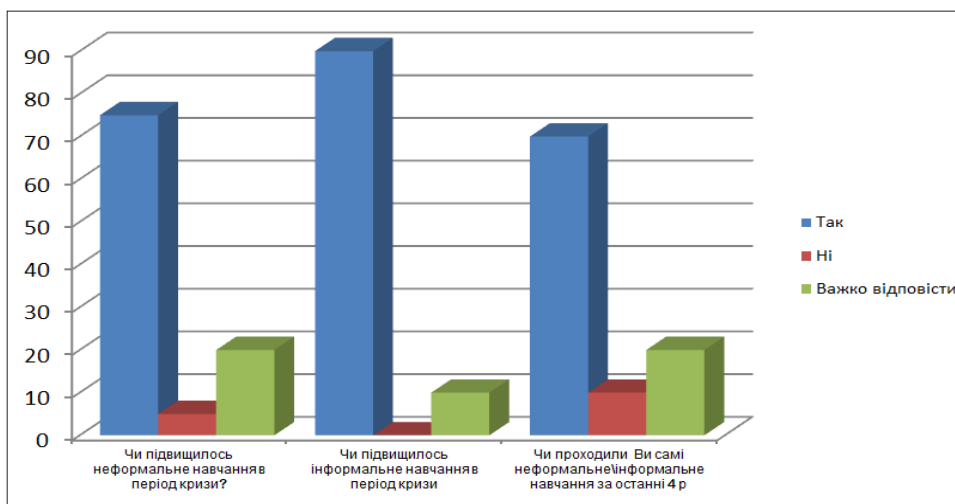

Рис. 1. Опитування респондентів під час проходження міжнародної конференції з метою визначення підвищення ролі неформальної/інформальної освіти

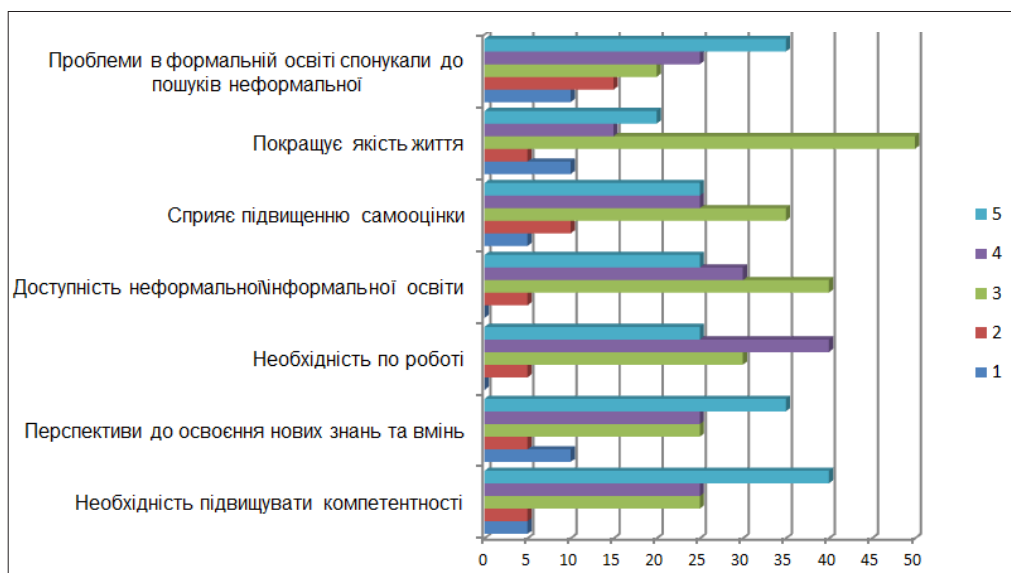

Рис. 2. Ймовірні причини на думку респондентів підвищення неформальної та інформальної освіти в період кризи в Україні

ден – 40%, десь посередині – 30%, не згоден – 5%, повністю не згоден – 0%);

– перспективи до освоєння нових знань та вмінь (повністю згоден – 35%, згоден – 25%, десь посередині – 25%, не згоден – 5%, повністю не згоден – 10%);

– необхідність підвищувати фахові та цифрові компетентності (повністю згоден – 40%, згоден – 25%, десь посередині – 25%, не згоден – 5%, повністю не згоден – 5%).

Третій етап дослідження передбачав встановлення ризиків, які несе інформальне та неформальне навчання. Це було питання відкрите, в якому здобувачі могли запропонувати свої варіанти відповідей. Наведемо найбільш популярні: «Недостатній контроль якості», «Дипломи або сертифікати, отримані в неформальних освітніх закладах, можуть не бути визнані в установах вищої освіти або на робочому ринку», «Вартість. Деякі неформальні курси або тренінги можуть бути вартістю вище, ніж офіційна освіта», «Відсутність єдиної системи стандартів у неформальній освіті може призвести до незрозуміння, як оцінювати отримані навички та знання».

Висновки та подальші перспективи досліджень. Перспективи неформальної освіти в Україні є обіцяючими, оскільки ця форма навчання може відповісти на різноманітні потреби людей і сприяти розвитку різних сфер суспільства. Глобальною

тенденцією сьогодення є рух до зближення та взаємодоповнення формальної та неформальної освіти замість конкуренції. Неформальна освіта може бути тестовим майданчиком для випробування методик та інструментів, які згодом можуть бути використані у формальній освіті. Але не слід забувати, що на відміну від формальної освіти неформальна освіта є необов'язковою і добровільною, а це означає, що вона не може замінити або витіснити існуючу освітню інфраструктуру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про освіту дорослих: проєкт Закону України від 10.02.2022 № 7039. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1216182> (дата звернення 11.09.2023).
2. Освіта впродовж життя: світовий досвід та українська практика. 2016. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення 13.09.2023).
3. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах Європи. Педагогічні науки. 2012. № 54. С. 31–36.
4. Захарін С.В. Глобальні виклики часу освіти дорослих в Україні. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*. 2023. 3 (17). С. 327–334.
5. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді. *Вісник Львів. Ун-ту: Серія педагогічна*. 2008. Вип. 23. С. 17–22.
6. Shamanska O. Adult education in Ukraine: features and development prospects. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 3. pp. 86–93. doi: 10.30525/2592-8813-2022-3-11